

Οι ανθρωπιστικές αξίες στο μάθημα των Ομηρικών Επών και των Θρησκευτικών

Οι ανθρωπιστικές αξίες στα Ομηρικά Έπη

Τα ομηρικά έπη είναι τα αρχαιότερα ευρωπαϊκά λογοτεχνικά κείμενα, από όπου μπορούμε να σχηματίσουμε μια εικόνα για τη ζωή των ανθρώπων προ και κατά τον 8^ο αιώνα π.Χ. Τα ομηρικά έπη, ως μυθολογία κι ως διδακτικό ανάγνωσμα, συγκροτούν ένα οικείο λογοτεχνικό δημιούργημα με τον οποίο μεγαλώνουν εκπαιδευτικά πολλές γενιές ακόμη και σήμερα, και το οποίο μετουσιώνει αξίες οι οποίες μπορούν να ευαισθητοποιήσουν τον σύγχρονο αναγνώστη ώστε να μην χάσει την ανθρωπιά του στην εποχή της μαζοποίησης και της παγκοσμιοποίησης.

Η ομηρική κοινωνία βγαίνει από το μύθο και αναζητάει τον κόσμο του λόγου, της δικαιοσύνης και της αρετής. Ο πολιτισμός που περιγράφει ο Όμηρος προκρίνει την τιμή και τη δημόσια εκτίμηση. «Το υψηλότερο αγαθό για τον Ομηρικό άνθρωπο», γράφει ο Dodds, «δεν είναι ο φόβος προς το θεό», αλλά ο σεβασμός σε αξίες όπως είναι η αιδώς και η δικαιοσύνη, η φιλευσπλαχνία, ο αλτρουισμός, ο σεβασμός και η φροντίδα του «ξένου», η αξία της οικογένειας, η σημασία της ειρηνικής ζωής.

Ο κόσμος λοιπόν της Ιλιάδας και της Οδύσσειας, δεν είναι ένας κόσμος χωρίς αξίες και ιδανικά, χωρίς ήθη, έθιμα και σεβασμό στις παραδόσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η φιλοξενία του Οδυσσέα στο νησί των Φαίακων: κατά την άφιξη και φιλοξενία του Οδυσσέα στους Φαίακες, αναδεικνύονται αξίες όπως είναι: η φιλία, η οικογένεια, η αγάπη που συνδέει τα μέλη της, η συμμετοχικότητα στα κοινά, η παραγωγική εργασία. Όλα αυτά αποκτούν μεγαλύτερη αξία αν τα αντιπαραθέσουμε με τους Κύκλωπες που δεν καλλιεργούν τη γη, τους Λωτοφάγους που δε διαθέτουν οργανωμένη κοινωνία και τους Λαιστρυγόνες που φοβούνται και διώχνουν τους ξένους. Επιπλέον, οι Φαίακες προσφέρουν λουτρό στον ξένο Οδυσσέα (το ίδιο κάνει και ο Τηλέμαχος στην Αθηνά/Μέντη). Η καθαριότητα με το λουτρό λοιπόν, είναι ανθρωπιστική αξία και γίνεται ταυτόχρονα συμβολική πράξη καθαρμού και αποδοχής, που στην τραγωδία θα γίνει «κάθαρσις» και στο χριστιανισμό, βάπτισμα. Ας μην ξεχνάμε τις προφυλάξεις της Ναυσικάς για την κοινή γνώμη, οι οποίες αποκαλύπτουν το ήθος της και τη θέση της ανύπαντρης κοπέλας, καθώς δε θέλει ν' ακουστούν άσχημα λόγια γι' αυτήν. Η εργασία τέλος, και η γνώση, που χαρακτηρίζει τους Φαίακες, η ευχή του Οδυσσέα στην Αρήτη για μακροβιότητα και καλά παιδιά αναδεικνύουν αξίες οικογενειακές και κοινωνικές.

Η ικεσία επίσης στην Ιλιάδα είναι ένας θεσμός από τον οποίο αναδύονται ανθρωπιστικές αξίες. Η μελέτη των ικεσιών αναδεικνύει στάσεις και αξίες ως στοιχεία συνεκτικά της ατομικής και συλλογικής ζωής των ηρώων του έπους και των κοινωνιών που αντιπροσωπεύουν, στοιχεία που μπορούν να λειτουργήσουν στην εποχή μας ως παραδείγματα. Αναλυτικότερα, ο Χρύσησστη ραψωδία Α΄ κρατά το χρυσό σκήπτρο που τον προστατεύει, άλλωστε είναι ιερέας και πρέπει να γίνει σεβαστός. Η ικεσία προβάλλει τον πατρικό πόνο, ο Χρύσης θρηνεί και προσφέρει

λύτρα για να πάρει πίσω την κόρη του. Στην ικεσία του ο Χρυσής επιδιώκει να εξευμενίσει τους Αχαιούς ευχόμενος γι' αυτούς να πάρουν την Τροία και στη συνέχεια ζητάει την απόδοση της κόρης του (μορφή ανταπόδοσης σε επίπεδο διαμεσολάβησης στο θεό). Η βίαιη αντίδραση του Αγαμέμνονα, παρά την αντίθετη άποψη των άλλων Αχαιών, οδηγεί στην ύβρη για την οποία θα πληρώσει ο στρατός με το θεόσταλτο λοιμό, καθώς ο Απόλλων εισακούει τις προσευχές του πονεμένου πατέρα και του ατιμασμένου ιερέα του, σύμφωνα με το σχήμα προσφορά-ανταπόδοση. Έτσι, επέρχεται η *κάθαρση* και η αποκατάσταση της τάξης.

Η σημαντικότερη ικεσία στην Ιλιάδα είναι εκείνη του Πριάμου στη σκηνή του Αχιλλέα. Ο Πρίαμος κατά την ικεσία φιλάει τα χέρια του Αχιλλέα που σκότωσαν τον Έκτορα, προβάλλει τον δικό του πόνο ενώ συγχρόνως απευθύνεται στην ευαισθησία του Αχιλλέα σε σχέση με την πατρική αγάπη. Αξίζει να προσέξουμε τη στάση και τα λόγια του Πριάμου, την αναγνώριση της αξίας του αντιπάλου και τη δημιουργία της συγκινησιακής ατμόσφαιρας, που οδηγεί την ικεσία σε επιτυχία. Ο πόνος του Αχιλλέα για τον Πάτροκλο τον έχει εξαγριώσει, αλλά η σκέψη του γέροντα πατέρα του, τον οποίο ο ίδιος ως ολιγόχρονος δεν θα γεροκομήσει, ούτε θα τον αντικαταστήσει στο θρόνο, τον ευαισθητοποιούν απέναντι στον Πρίαμο. Έτσι, μέσα σ' ένα πολεμικό έπος προβάλλονται στάσεις και πράξεις που συγκροτούν αξίες μιας ζωής βασισμένη στον ανθρωπισμό: σεβασμός στο γέροντα, στον πατέρα, ευαισθησία στον ανθρώπινο πόνο, έμμεση αναγνώριση της αξίας του νεκρού εχθρού (νεκρόδειπνα, φίλιωμα με τον Πρίαμο για να αποδοθούν οι νεκρικές τιμές στον Έκτορα).

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Όμηρος κατόρθωσε να δημιουργήσει λέξεις απλές και περιεκτικές, κατάλληλες για θεωρητικό στοχασμό και φιλοσοφία, όπως είναι: η αλήθεια, η γενναιότητα, η φιλοπατρία, η αιδώς, η δικαιοσύνη, η τιμή και η ελευθερία, έννοιες που πρέπει να κυριαρχούν σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής μας. Επίσης, τα ομηρικά έπη μπορούν να ευαισθητοποιήσουν και να μοιιάσουν στον σύγχρονο άνθρωπο και αναγνώστη διαχρονικές ατομικές και συλλογικές αξίες όπως είναι: οι οικογενειακές σχέσεις (διάλογος Έκτορος Ανδρομάχης, αναγνώριση Οδυσσέα-Πηνελόπης), η πατρική αγάπη, η μητρική αγάπη (Θέτις-Αχιλλέας, Πηνελόπη-Τηλέμαχος), η αξία του διαλόγου, η αποδοχή της ετερότητας (θαυμασμός Αχιλλέα από Πρίαμο, αναγνώριση της αξίας του Έκτορα από Αχαιούς), η προβολή της ειρηνικής ζωής.

Οι ανθρωπιστικές αξίες στα Θρησκευτικά

Ο **Ουμανισμός** (ανθρωπισμός) είναι η πίστη στην αξία, την ελευθερία και την ανεξαρτησία των ανθρώπων. Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται με ηθικές αξίες και έχουν την ευθύνη να βοηθούν ο ένας τον άλλο για να έχουν καλύτερη ζωή. Ο ανθρωπισμός τοποθετεί τη λογική και την επιστήμη πάνω από τις γραφές (θρησκευτικά κείμενα) και την παράδοση και πιστεύει ότι τα ανθρώπινα όντα δεν είναι αλάθητα και έχουν την δυνατότητα να βελτιωθούν. Προσπαθεί επίσης να ανακαλύψει τις αλήθειες σχετικά με το χώρο του σύμπαντος και της ανθρωπότητας. Ο ανθρωπισμός είναι συνήθως πολύ ατομικιστικός, βλέποντας κάθε άνθρωπο τόσο σπουδαίο από μόνο του, ανεξάρτητα από τις ανάγκες της κοινότητας. Ορισμένοι ουμανιστές, ωστόσο, έχουν

μια πιο κολεκτιβιστική προοπτική που επικεντρώνεται στην εξισορρόπηση των ατομικών δικαιωμάτων έναντι των αναγκών της κοινότητας.

Ο εκκλησιαστικός Ουμανισμός

Ο ανθρωπισμός συνδέεται συχνά με τον αθεϊσμό (την πεποίθηση ότι ο Θεός δεν υπάρχει). Επιπλέον, ο ανθρωπισμός πρεσβεύει ότι πρέπει να ασκούμε ατομικές δυνάμεις λογικής αντί να αποδεχόμαστε την υπόδειξη των γραφών ή του δόγματος κι αυτό έρχεται σε αντίθεση πολλές φορές με τις διδασκαλίες ορισμένων θρησκειών. Στον σημερινό κόσμο, πολλοί ανθρωπιστές είναι κοσμικοί ανθρωπιστές (δηλαδή αθεϊστές).

Ο Θρησκευτικός Ουμανισμός

Ωστόσο, δεν είναι όλοι οι ανθρωπιστές άθεοι. Στην πραγματικότητα, υπάρχει και το χριστιανικό ανθρωπιστικό κίνημα που είναι τόσο παλιό όσο ο ίδιος ο ανθρωπισμός. Υπάρχει επίσης ο Εβραϊκός ανθρωπισμός, ο ισλαμικός ανθρωπισμός και διάφορες άλλες παραδόσεις. Η φιλοσοφία του θρησκευτικού ουμανισμού είναι ότι ο Θεός υπάρχει, αλλά θέλει να ενεργούμε σαν ανθρωπιστές δηλαδή να ψάχνουμε για την αλήθεια μόνοι μας, να ασκούμε ελεύθερη βούληση και να προσπαθήσουμε να κάνουμε τον κόσμο καλύτερο. Για τον θρησκευτικό ανθρωπισμό, ο Θεός είναι πολύ πραγματικός, αλλά τείνει να παραμείνει στο παρασκήνιο των πραγμάτων παρά να παρεμβαίνει ή να απαιτεί συνεχή δόξα.

Όσον αφορά τη θρησκευτική εκπαίδευση και τη καλλιέργεια μέσω αυτής των ανθρωπιστικών αξιών έχουμε να επισημάνουμε τα ακόλουθα:

Το μάθημα των Θρησκευτικών βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν αισθητήριο για τις ουσιώδεις ανθρωπιστικές αξίες της ζωής, για την ομορφιά, το μυστήριο και τη διάσταση του βάθους. Προάγει την κριτική σκέψη και τη φιλοσοφική και ανθρωπιστική διάθεση καθώς φέρνει τους νέους αντιμέτωπους με τα πιο κρίσιμα ερωτήματα της ανθρώπινης ύπαρξης. Συνάμα μαθαίνει τα παιδιά να μην υποκύπτουν στους αλλοτριωτικούς μηχανισμούς της σύγχρονης κοινωνίας και αναδεικνύει τη θεμελιώδη αξία και τον ανθρωπιστικό πυρήνα της ορθόδοξης παράδοσης: τον πολιτισμό του προσώπου, την προτεραιότητα της σχέσης απέναντι στην ευδαιμονιστική αυτοπραγμάτωση, του κοινοτισμού απέναντι στον ακοινωνήτο δικαιωματισμό. Θα μπορούσαμε να πούμε πως το μάθημα των Θρησκευτικών είναι μάθημα σχεσιακού πολιτισμού, προάγει την αγωγή αξιών έναντι του πολιτισμού του έχειν, του ατομοκεντρισμού και του ευδαιμονισμού. Παράλληλα προβάλλει τον ρόλο της θρησκείας ευρύτερα για τη διαμόρφωση του πολιτισμού και ειδικότερα τη σημασία της Ορθοδοξίας για τον ελληνικό πολιτισμό, αλλά και για τον ευρωπαϊκό και τον πολιτισμό της ανθρωπότητας. Ακόμη, βοηθά τους νέους να κατανοήσουν τη σημασία του δικού τους προσωπικού αγώνα για έναν καλύτερο, δικαιότερο και ανθρωπινό κόσμο.

ΟΙ ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΕΣ: Ναυσικά Βαλλιανάτου, φιλόλογος

Αικατερίνη Ρήγα, θεολόγος